

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Marty Kutkové
“Judeošpanělština v českých překladech (Judeo-Spanish in Czech Translations)”
předkládané v roce 2024 na Ústavu translatologie FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertační práce je věnována problematice judeošpanělštiny a překladů její literatury do češtiny a v oboru translatologie se řadí k mezinárodnímu studiu minoritních jazyků. Vzhledem k dosavadní absenci českých knižních překladů autorka práce zjistila a využila především prameny archivní a orální, které analyzuje z hlediska translatologie a literární teorie s přesahem do historie a judaistiky. Výsledky tohoto výzkumu směřují jednak k podnícení překladatelské práce v oblasti judeošpanělštiny, jednak k využití jazykového zázemí k dalšímu bádání na poli uvedených disciplín a dále etnologie, muzeologie atd.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Tato práce je v oboru translatologie první na téma judeošpanělštiny a zaměřením na sefardskou kulturu je originální i v kontextu židovských studií v České republice. Sebraným materiálem a výsledky jeho zpracování je ojedinělá, přínosná a objevná. Mimo jiné upozorňuje na u nás dosud nestudované literární a materiální památky tohoto jazyka a zpřístupňuje je rovněž odborníkům z okruhu lingvistiky, judaistiky, židovských i obecných dějin. Téma je zpracováno detailně a precizně, výklad doprovází podrobný poznámkový aparát s odkazy na rozsáhlou bibliografii.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Disertační práce má promyšlenou koncepci, je obsahově vyvážená, logicky a přehledně rozčleněná na šest kapitol, z nichž první tři tvoří teoretickou část („Základní terminologie“, „Výchozí a cílový polysystém“ a „Teoreticko-metodologický rámec“) a tři následující zahrnují vlastní výzkum. Cíl práce a formulace výzkumných otázek jsou obsaženy v předcházejícím Úvodu, v němž autorka rovněž zmiňuje dosavadní studium judeošpanělštiny a judeošpanělské literatury v České republice, tedy bádání dílčího charakteru, které nezasahuje širší kontext sefardské kultury či kulturních dějin a je v podstatě omezené na kvalifikační práce na českých univerzitách.

K obsahu a metodologii pojednávané v teoretických kapitolách 1 – 3 nemám připomínky. Autorka ústrojně využívá sekundární literaturu, především odborné publikace zahraničních badatelů a dokumenty či jazykové pomůcky vydávané specializovanými institucemi zahraničními i českými (viz poznámkový aparát a Bibliografii). Kulturně-historický přehled, který je součástí charakteristiky výchozího a cílového polysystému, přitom naznačuje předpoklad interdisciplinárního přístupu ke studované problematice. Užšímu translatologickému zaměření odpovídají pasáže v subkapitole 2.3 („O (ne)-vztahu obou polysystémů“), které uvádějí české překlady z díla středověkých sefardských autorů píšících hebrejsky nebo arabsky, a subkapitola 3.3 („Dějiny překladu“), která se soustředí na překlady z judeošpanělštiny a řeší otázku pramenů k vlastnímu výzkumu, existujících v českých

zemích. Vzhledem k chronologickému a geografickému vymezení výchozího jazyka, k okrajovým vztahům mezi českým (v tom rámci aškenázským) a sefardským polysystémem, a k tomu, že neexistuje žádný překlad knihy z judeošpanělštiny, jsou to do určité míry zdroje specifické – nápisy na hmotných památkách, texty sefardských písní a fragmenty v českých literárních překladech z jiných jazyků. Tato problematika je detailně rozpracována v analytických kapitolách druhé části disertační práce („Synagogální textilie“, „Orální poezie“, „Knižní překlady“), zároveň s uplatněním interdisciplinárního přístupu autorky, kromě hispanistiky konkrétně v oborech judaistiky, historie a etnologie.

Ze jmenovaných tří kapitol vyzdvihuji zpracování donačních nápisů na sefardských synagogálních textiliích, uchovávaných ve sbírce Židovského muzea v Praze. S výjimkou dvou z představených exemplářů jde o předměty z 1. poloviny 20. století s předpokládaným původem z Balkánu, a poněvadž v českých zemích neexistovaly sefardské obce, zřejmě se do fondu muzea dostaly po 2. světové válce jako součást nacistických svozů židovských rituálií, knihoven a archivů. Autorka disertační práce měla k dispozici údaje z katalogu muzea, tj. přepis hebrejského písma a překlad, obojí pořízené pracovníky muzea, a fotografickou dokumentaci příslušných předmětů. Sama provedla vlastní přepis a překlad textů a vytvořila srovnávací schéma pro provedenou analýzu. Z výsledků je zřejmé, že překlady nápisů byly pořízeny 1) za ryze informativním účelem – podle klasifikace J. Levého splňují kritéria reprodukční normy a 2) překladatelé nepochybně pracovali s hebrejštinou a španělštinou, ale bez aspoň částečné znalosti judeošpanělštiny. Autorka argumentuje chybným přepisem různých grafémů a vynecháváním slov, která v současné hebrejštině a španělštině neexistují. Na druhé straně oceňuje, že překladatelé dobře převádějí do gregoriánského kalendáře tradiční židovský letopočet. (K tomu přidejme také správný převod hebrejských formulí, obvykle vyjádřených zkratkami – toto ovšem v oblasti židovských reálií patří k podstatě informativního zpracování nápisů donačních i náhrobních, o nichž se autorka též zmiňuje – s. 124). Jedním z výsledků práce s uvedenými nápisy je konstatování běžné nejednotnosti přepisů judeošpanělštiny do latinky, jelikož neexistuje unifikovaná norma transliterace či transkripce (s. 50-51). V té souvislosti autorka disertace navrhuje „vlastní transliterační a transkripční systém podle pravidel přepisu judeošpanělštiny a hebrejštiny běžně přijímaných v odborné literatuře“ (s. 66). Tento návrh je v práci obsažen na s. 51-52 ve formě tabulky s použitím znaků Mezinárodní fonetické abecedy a české fonetické transkripce a oceňuji jej jako důležitý příspěvek jak ke studiu judeošpanělštiny včetně její výslovnosti, tak k praktickému využití v nejrůznějších oblastech.

Prameny analyzované v kapitole věnované sefardské orální poezii, které autorka zjistila na území České republiky, sestávají z textů v bookletech ke kompaktním diskům s nahrávkami sefardských písní. Ty byly vesměs pořízeny v letech 1993 až 2013 a jejich vydávání odpovídá tehdejšímu zájmu hudebníků a interpretů, stejně jako recipientů, o etnickou hudbu a speciálně o židovskou kulturu. Autorka srovnává z hlediska poetiky několik verzí překladu čtyř vybraných textů, které jsou zastoupeny na různých discích, a závěrem konstatuje, že i tyto překlady odpovídají reprodukční normě a jen výjimečně se objevují prvky umělecké formy. – Na závěr této kapitoly autorka uvádí dokumentární izraelský film *Po stopách ladina*, v němž se kromě ukázek běžné komunikace v judeošpanělštině ozývá též několik lyrických sefardských písní a modlitebních textů. Jelikož byl film natočen v ivritu a judeošpanělštině, promítal se v České republice s titulky přeloženými z druhé ruky (s pomocí angličtiny), a podle autorky disertace je jeho jazyková autenticita významnější než různé úpravy písňových textů obsažených v bookletech.

Poslední kapitolu předložené práce lze z hlediska použitých pramenů charakterizovat jako nejskromnější. Jak autorka připomíná, nebylo dosud do češtiny přeloženo z judeošpanělského originálu žádné literární dílo. Kapitola o knižních překladech proto představuje osm titulů beletristické a esejistické literatury, které byly do češtiny převedeny z němčiny, angličtiny, hebrejštiny, srbochorvatštiny a bulharštiny a obsahují pasáže, věty a jednotlivé výrazy v judeošpanělštině, přeložené už v předloze. Jde tedy o překlady z druhé ruky. V románech (E. Canetti, A. Wagenstein, A. B. Jehošua) či sbírkách povídek (O. Kraus, I. Samokovlja, Nava Semel) mají obvykle charakterizační roli, v esejích slouží ke zdůraznění rysů minoritní kultury (K.-M. Gauß, H. Tahmišičič).

V celkovém závěru práce autorka shrnuje výsledky provedeného výzkumu, které jsou v podstatě obsaženy v jednotlivých kapitolách a jimiž zároveň odpovídá na otázky položené v Úvodu. Co se týče překladů do češtiny, zdůrazňuje překladatelský dluh, jehož překonání ovšem předpokládá znalost judeošpanělštiny, případně u hispanistů orientaci v jejím písemném záznamu; zde poukazujeme na možnosti využití transliteračního systému zpracovaného a navrženého autorkou (např. při přepínání kódů). Druhý hlavní závěr se obrací k odborné veřejnosti s poukazem na rozšíření výzkumných témat jak v oblasti jazyka a jazykové kultury (výuka v rámci hispanistiky a následující praktické využití), tak na interdisciplinární úrovni.

K formální úrovni práce nemám připomínky. Je psána srozumitelně a čtivě, kultivovaným odborným stylem bez pravopisných a stylistických prohřešků vůči češtině. Vizually je práce dobře přehledná a obsahově se drží stanoveného cíle. Výklad a shrnutí výsledků výzkumu jsou přesně formulovány, argumentace je jasná, podložená odbornou literaturou a dokumenty, odkazy a citace obsaženy v pečlivě vedeném poznámkovém aparátu pod čarou. Prameny i sekundární literatura tvoří strukturovanou bibliografickou část disertace, po níž následuje seznam používaných zkratk. Originální analýza pramenů, na nichž je práce založena, se provádí systematicky, metodicky správně, a zahrnuje odpovídající interpretaci. Stejně jako teoretické a analytické části práce i její formální úroveň svědčí o jazykové vybavenosti autorky a o její znalosti židovských reálií. V této souvislosti oceňuji zařazení přílohy, zejména ke kapitole 4, kde fotodokumentace synagogálních textilií dosvědčuje obtížnost interpretace analyzovaných nápisů.

IV. Dotazy k obhajobě

K neexistenci českých knižních překladů z judeošpanělštiny: Je doložena judeošpanělština jako cílový jazyk aspoň fragmentárních převodů českých textů?

V. Závěr

Disertační práce Mgr. Martiny Kutkové je velmi kvalitní, dokazuje odbornou úroveň autorky, její erudici a hluboký zájem o tento předmět studia. Splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

V Praze dne 21. března 2024.

Doc. PhDr. Jiřina Šedinová, CSc.